

Daria Lazić

Institut za hrvatski jezik, Zagreb

dlazic@ihjj.hr

Pristup glagolskoj morfologiji u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika¹

U priručnicima hrvatskoga jezika prisutni su različiti pristupi glagolskoj morfologiji, te se i opisi tvorbe glagolskih oblika u njima razlikuju. Osnovna razlika odnosi se na to opisuje li se tvorba jednostavnih glagolskih oblika dodavanjem različitih skupina nastavaka na glagolsku osnovu ili se oblici detaljno morfološki raščlanjuju. Usporedba nekoliko suvremenih gramatika hrvatskoga jezika pokazala je razilaženja s obzirom na popis tvorbenih nastavaka i osnovu od koje se u tvorbi polazi te određivanje granice između osnove i nastavka kod pojedinih konjugacijskih tipova. U radu se prvo propituje odnos između temeljnih morfoloških pojmova morfema, nastavka i glagolske osnove, a potom su prikazani modeli opisa tvorbe jednostavnih glagolskih oblika u gramatikama, s naglaskom na prezent nekih glagola, imperativ te glagolski pridjev trpni.

Ključne riječi: morfologija, glagolski oblici, hrvatski, gramatički priručnici

1. Uvod

Hrvatski je konjugacijski sustav izrazito složen te se tvorba glagolskih oblika u gramatičkim priručnicima prikazuje brojnim pravilima i popisima nastavaka. Razumijevanje zakonitosti tvorbe glagolskih oblika dodatno otežava činjenica da se pristupi glagolskoj morfologiji u priručnicima razlikuju, pa ondje možemo naći različita tumačenja tvorbe istoga oblika te kao posljedicu toga različite popise nastavaka. Da snalaženje među gramatičkim opisima glagolskoga sustava nije uvijek lako, pokazuje činjenica da se u udžbenicima hrvatskoga jezika često miješaju elementi različitih modela, što dovodi do nesustavnosti i učenicima može otežati usvajanje gradiva (v. Lazić

¹ Rad je izrađen u okviru istraživačkoga projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* (IP-2016-06-2141), koji je do 2021. u cijelosti financirala Hrvatska zaklada za znanost.

2017). Cilj je rada prikazati modele opisa jednostavnih glagolskih oblika u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika te osnovne razlike u tvorbenim pravilima za pojedine oblike i konjugacijske tipove.

Na početku će se propitati odnos među temeljnim morfološkim pojmovima morfema, nastavka i glagolske osnove, čija se uporaba u priručnicima katkad razlikuje. Potom će se usporediti gramatički opisi jednostavnih glagolskih oblika, s naglaskom na elementima i oblicima u kojima su primijećene najveće razlike, a to su određenje infinitivne i prezentske osnove, tvorba prezenta nekih glagola te tvorba imperativa i glagolskoga pridjeva trpnog. Pri usporedbi opisa glagolskih oblika uzet će se u obzir relevantni izvori o hrvatskoj glagolskoj morfologiji, u prvome redu Silićevi (1991, 1998, 2002) radovi o ustrojstvu glagolske osnove te Markovićeve (2013) razmatranja o glagolskim oblicima u *Uvodu u jezičnu morfologiju*.² Analizirat će se opisi u sljedećim gramatikama hrvatskoga jezika:

- a) S. Težak i S. Babić (2000.): *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*
- b) E. Barić i dr. (2005.): *Hrvatska gramatika*
- c) J. Silić i I. Pranjković (2005.): *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*
- d) S. Babić i dr. (2007.): *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*
- e) D. Raguž (2010.): *Gramatika hrvatskoga jezika*
- f) S. Ham (2017.): *Školska gramatika hrvatskoga jezika*
- g) L. Hudeček i M. Mihaljević (2019.): *Hrvatska školska gramatika*.

2. Pojmovi *morfem, osnova i nastavak*

Osnovni su morfološki pojmovi koji se susreću pri govoru o tvorbi i ustrojstvu oblika promjenjivih riječi morfem, osnova i nastavak. Budući da odnos među tim pojmovima nije uvijek posve jasan, ukratko će se prikazati njihova uporaba u obrađenim gramatikama.

Morfem se obično određuje kao najmanja jezična jedinica koja ima i oblik i značenje. Uz morfem se vezuju i pojmovi morfa i alomorfa. Morfem je apstraktna jezična jedinica, morf njegova realizacija u pojedinoj riječi, a alomorfama se nazivaju različiti morfovi istoga morfema. U jezikoslovnoj literaturi mogu se pronaći različite podjele morfema (usp. Marković 2012: 36–54), no u gramatikama se uglavnom spominje po-

² Noviji pristupi hrvatskoj glagolskoj morfologiji uključuju, primjerice, generativni pristup u Babić (1991) te kognitivni pristup u radovima Z. Jelaske i T. Bošnjak Botica (v. npr. Jelaska i Bošnjak Botica 2019). Ti će pristupi ostati izvan okvira ovoga rada jer opisi u analiziranim gramatikama uglavnom odražavaju tradicionalan pristup glagolskoj morfologiji, od čega najveći odmak predstavlja opis u gramatici Silić i Pranjković (2005) zasnovan na strukturalističkim načelima.

djela morfema s obzirom na značenje i/ili funkciju. Općenito, morfemi se prema značenju mogu podijeliti na korijenske, koji su prisutni u svakome obliku riječi i u kojima je sadržano njezino osnovno značenje, i na afiksne morfeme (afikse), koji na neki način modificiraju to osnovno značenje i ne moraju se pojaviti u svakome obliku riječi. S obzirom na položaj u odnosu na korijenski morfem afiksni morfemi mogu (među ostalim) biti prefiksi, koji se nalaze ispred korijenskoga morfema, ili sufiksi, koji se nalaze iza njega. Prema funkciji u tvorbi riječi i oblika riječi afiksni morfemi mogu se podijeliti na rječotvorne (tvorbene, derivacijske), koji služe za tvorbu novih riječi i modificiraju leksičko značenje osnove na koju se dodaju, i oblikotvorne (oblične, fleksijske), koji služe za tvorbu oblika istoga leksema i pridružuju mu neki gramatički sadržaj.

U hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi fleksijski afiksi često se nazivaju gramatičkim morfemima³, gramatičkim nastavcima ili samo nastavcima, s obzirom na to da se takvi afiksi u hrvatskome nalaze na kraju riječi. Naziv *nastavak* problematičan je jer može značiti i 'završetak', glas ili više glasova kojima riječ završava, a koji ne moraju biti morfem (Marković 2012: 50–51). Primjerice, kad se govori o infinitivu, u gramatikama se može pronaći podatak da on završava na *-ti* ili *-ći* (Težak i Babić 2000; Barić i dr. 2005; Babić i dr. 2007; Hudeček i Mihaljević 2019), ima nastavke *-ti* i *-ći* (Ham 2017), ima sufikse *-ti* i *-ći* (Raguž 2010) ili da ima samo nastavak *-ti* (Silić i Pranjković 2005). Samo je jedan morfem, sufiks koji služi za tvorbu infinitiva, i to je *-ti*, a gledajući površinsku strukturu riječi, može se reći da infinitiv završava na *-ti* ili *-ći*.

Pri opisu tvorbe oblika promjenjivih riječi u hrvatskim se gramatikama tradicionalno razlikuje osnova i nastavak. Osnova se obično određuje kao dio riječi koji nosi njezino leksičko značenje i na koji se dodaju nastavci za tvorbu različitih oblika iste riječi, odnosno kao dio riječi koji se pri promjeni oblika ne mijenja. Nastavak je s druge strane dio riječi koji se dodaje osnovi riječi i služi za tvorbu njezinih oblika. Postavlja se, međutim, pitanje u kakvoj su vezi pojmovi nastavka u ovome smislu i gramatičkoga morfema, koji se u literaturi također često naziva nastavkom.

U gramatikama Težak i Babić (2000), Raguž (2010) i školskim gramatikama Ham (2017) te Hudeček i Mihaljević (2019), priručnicima koji su namijenjeni širokomu krugu korisnika te uporabi u školama, pojam morfema objašnjava se ukratko ili se uopće ne spominje, dok se u opisima oblika riječi razlikuju samo dva dijela, osnova i nastavak. U gramatici Babić i dr. (2007), koja jezičnomu opisu pristupa znanstveno, u uvodnome dijelu o oblicima riječi govori se o njihovom morfemskom sastavu te se među

³ U nekim se izvorima morfemi dijele na leksičke i gramatičke, dok se u drugima (Barić i dr. 2005: 97; Marković 2012: 49) korijenski morfem naziva i leksičkim, a ostalo su afiksi ili funkcionalni morfemi. Podjela na leksičke i gramatičke morfeme nalazi se u *Hrvatskoj školskoj gramatici* (Hudeček i Mihaljević 2019: 52), no budući da je ilustrirana primjerom koji se sastoji samo od korijenskoga i fleksijskoga morfema (*slik-a*), nije jasno obuhvaća li pojam leksičkoga morfema samo korijenski morfem ili i derivacijske afikse. U udžbenicima hrvatskoga jezika pojmom leksičkih morfema obično su obuhvaćeni korijen i derivacijski afiksi (Lazić 2017: 5).

primjerima morfemske raščlambe nalazi i raščlamba glagola *učiti*: *uč-i-ti* (Babić i dr. 2007: 284). Međutim, u samome opisu tvorbe glagolskih oblika u toj se gramatici upotrebljava tradicionalna podjela na glagolsku osnovu i nastavak, pri čemu se ne precizira morfemska struktura tih dijelova.

U odnosu na to, iskorak predstavlja gramatika Barić i dr. (2005). I ondje se oblici riječi dijele na osnovu i nastavak na sličan način kao i u već spomenutim gramatikama. Međutim, u nastavcima kojima se tvore glagolski oblici razlikuju se fleksijski morfemi, koji označavaju broj i lice (ili rod i eventualno padež kod glagolskih pridjeva), te sufiksi, kao što je *-l* u *vikala* ili *-ti* u *vikati* (Barić i dr. 2005: 234). U toj se gramatici, međutim, naziv nastavak osim za fleksijski morfem⁴ upotrebljava i za dio riječi kojim se tvore njezini različiti oblici, a koji se može sastojati od jednoga ili više morfema. Tako se, primjerice, u prezentskim „nastavcima” (npr. *-ām*, *-āš...*) razlikuje „oznaka za prezent” (*-ā-*) i „oznaka za lice i broj” (*-m*, *-š...*) (Barić i dr. 2005: 236).

Oblici riječi u gramatici Silić i Pranjković (2005) još se preciznije morfološki raščlanjaju te se opis njihove tvorbe temelji na pojmu morfema kao najmanje jezične jedinice koja ima izraz i značenje, a ne na tradicionalnoj podjeli na osnovu i nastavak. U toj se gramatici nastavkom ili gramatičkim morfemom nazivaju samo fleksijski morfemi, a za razliku od imenskih vrsta riječi, kod kojih se fleksijski morfemi često podudaraju s tradicionalnim nastavcima (npr. *-a* u *kūć-a*), kod glagola se podjela na osnovu i nastavak razlikuje u odnosu na druge gramatike – osnova se sastoji od korijenskoga i sufiksalnoga morfema (*čit-ā-*) te se na nju dodaju nastavci koji označavaju lice, broj i rod, ovisno o glagolskome obliku (*-m*).⁵

Problemi povezani s morfološkim nazivljem uočeni u gramatičkim priručnicima i jezikoslovnoj literaturi pokušali su se riješiti pri usustavljivanju hrvatskoga jezikoslov-

⁴ U Barić i dr. (2005: 97) morfemi se dijele na korijenske i afiksne, a afiksni se morfemi dijele na prefikse, sufikse, infikse i nastavke. Pod nastavcima se podrazumijevaju fleksijski afiksi, što je vidljivo iz navedenih primjera: *klūpa*, *rūke*.

⁵ U gramatici Silić i Pranjković (2005) glagolska je osnova minimalno dvomorfemska, kao u primjeru *čit-ā-(ti)*, a u nekih se glagola razlikuje i više morfema, primjerice *kup-ov-a-(ti)* (Silić i Pranjković 2005: 60). Razlozi za takvu raščlambu glagolske osnove detaljnije su opisani u Silić (1991, 1998, 2002). Govoreći o opisu morfološke strukture hrvatskih glagola u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi, Šojat, Srebačić i Štefanec (2013: 80) zaključuju da neki autori uopće ne rastavljaju tvorbene jedinice na morfove, dok se kod onih koji to čine susreću različite raščlambe te se razlikuje različit broj morfova. S ciljem osmišljavanja jedinstvene morfološke strukture koja bi bila primjenjiva na sve hrvatske glagole za potrebe izrade CroDeriV-a, morfološkoga leksikona hrvatskih glagola, autori polaze od strukture najsoženijih glagole te infinitivnu osnovu (raščlamba je u CroDeriV-u zasad ograničena na infinitivne oblike) pomatraju kao četveromorfemsku strukturu te je nakon korijena prvo mjesto predviđeno za sufiks koji izražava deminutivnost/pejorativnost, drugo za sufiks koji izražava glagolski vid, a treće za sufiks koji izražava glagolsku vrstu, što se može ilustrirati glagolom *jad-ik-ov-a-ti* (Šojat, Srebačić i Štefanec 2013: 85).

⁶ <http://ihjj.hr/jena>; projekt je proveden kao dio projekta *Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna* (<http://struna.ihjj.hr>).

nog nazivlja u okviru projekta *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena*⁶. Naziv *nastavak* zadržan je u značenju ‘dio riječi u podjeli promjenjive riječi na osnovu i nastavak’, dok nije preporučan kao naziv za morfem. Umjesto toga, preporučan je naziv *oblikotvorni morfem*, dok su ostali terminološki i tvorbeno prihvatljivi nazivi koji se pojavljuju u priručnicima i literaturi (*fleksijski/gramatički/oblični/relacijski morfem*) označeni kao dopušteni, a usustavljeni su i nazivi za ostale vrste morfema (više o tome v. u Lazić i Mihaljević 2020). Osnovno jezikoslovno nazivlje nalazit će se i u *Hrvatskome mrežnom rječniku – Mrežniku* (<http://ihjj.hr/mreznik>), koji se trenutačno izrađuje u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, gdje je među ostalim pod natuknicama *osnova* i *nastavak* obrađeno i njihovo gramatičko značenje. Ondje je nastavak također određen kao „dio riječi koji se nalazi iza osnove i s pomoću kojega se riječ mijenja po oblicima”, dakle kao jedinica za tvorbu oblika riječi u podjeli riječi na osnovu i nastavak (koja je česta u priručnicima, udžbenicima i nastavi jezika), a ne dovodi se u vezu s morfemom. Osnova je određena kao „dio riječi na koji se dodaju jezične jedinice za tvorbu riječi ili tvorbu oblika riječi”, dakle obuhvaća podređene pojmove tvorbeno i oblikotvorne osnove.

3. Jednostavni glagolski oblici u hrvatskim gramatikama

3.1. Glagolska osnova

Tvorba oblika riječi općenito se opisuje kao dodavanje nastavaka odnosno fleksijskih morfema na osnovu riječi, stoga je za opis tvorbe glagolskih oblika važno odrediti glagolsku osnovu. U većini gramatika spominju se dvije osnove, infinitivna ili infinitivno-aoristna i prezentska, koje sudjeluju u tvorbi svih glagolskih oblika, a koja će se osnova upotrijebiti ovisi o pojedinome obliku. Osim toga, u nekih se oblika prepoznaje tvorba i od jedne i od druge osnove, ovisno o tipu glagola.

Infinitivna se osnova u svim gramatikama određuje kao dio riječi koji ostane nakon odbacivanja infinitivnoga nastavka *-ti* te se u većini njih spominje i da je u glagola koji u infinitivu završavaju na *-ći* ili *-sti* infinitivna osnova jednaka prezentskoj.⁷ U gramatici Silić i Pranjković (2005) infinitivnom osnovom također se naziva dio infinitiva ispred nastavka *-ti*, a ta se osnova dodatno određuje kao dvomorfemska, sastavljena od korijena i sufiksalnoga morfema *-ø-*, *-a-*, *-i-*, *-je-*, *-nu-*, *-ava-*, *iova-*, *-ova-* ili *-eva-* (Silić i Pranjković 2005: 58–59).

Prezentska se osnova u gramatikama definira dvojako, kao dio riječi koji se (u većine glagola) dobiva odbacivanjem: 1) infinitivnih završetaka *-uti*, *-jeti*, *-iti*, *-ati* (Težak i Babić 2000: 145–146; Babić i dr. 2007: 510), 2) prezentskih nastava-

⁷ U Barić i dr. (2005: 234) i Ham (2017: 90) spominje se i krnja/okrnjena infinitivna osnova koja se dobiva odbacivanjem infinitivnoga završetka *-ći*.

vaka u obliku trećega lica množine (Barić i dr. 2005: 234; Raguž 2010: 191; Ham 2017: 93; Hudeček i Mihaljević 2019: 109). U prvome se slučaju prezentska osnova dovodi u vezu s infinitivom, no iz toga su općeg pravila isključeni brojni morfološki tipovi, poput glagola na *-sti* i *-ći* ili glagola u čijoj se prezentskoj osnovi u odnosu na infinitivnu događa kakva fonološka promjena (primjerice zamjena *-ov-*, *-ev-*, *-iv-* sa *-u(j)-* u glagola poput *kupovati*, *kraljevati*, *umirivati*). Oblik prezentske osnove takvih glagola mora se opisivati posebnim pravilima. U drugome slučaju prezentska se osnova ne dovodi u vezu s infinitivom te je riječ o kružnoj definiciji (prezentska osnova određuje se s pomoću prezentskih oblika), no na taj je način lako odrediti prezentsku osnovu većine glagola.

Za razliku od ostalih gramatika, u kojima se kao polazišne osnove za tvorbu svih oblika uzimaju infinitivna i/ili prezentska osnova, u gramatici Silić i Pranjković (2005) svaki glagolski oblik ima svoju osnovu⁸, a polazišna je osnova za tvorbu nekih glagolskih oblika, odnosno njihovih osnova, infinitivna, a za tvorbu drugih prezentska osnova. Osobitost je toga pristupa, kao što je već spomenuto, da se svaki glagolski oblik tvori samo prema jednoj polazišnoj osnovi jednim nizom nastavaka. Glagolska osnova završava sufikslnim morfemom koji se razlikuje u različitim glagolskim oblicima i za različite glagolske vrste, a tvorba oblika opisuje se zamjenjivanjem sufikslnih morfema polazišne osnove (infinitivne ili prezentske) sufikslnim morfemima oblika koji se tvori. Primjerice, kod glagola *túći* (< *tuk-ø-ti*) infinitivni sufiks *-ø-* zamjenjuje se prezentskim sufiksom *-ē-/-ø-* te prezentska osnova ima dvije alternante: *túk-ø-* (3. l. mn.) i *túč-ē-* (ostala lica), dok se u tradicionalnim pristupima govori o osnovi *tuk-* (i njezinoj alternanti *tuč-*).

Razlike u gramatičkim opisima tvorbe jednostavnih glagolskih oblika tiču se s jedne strane načela tvorbe oblika, prema kojima se može razlikovati tradicionalni i Silić-Pranjkovićev pristup. S druge strane, tvorba pojedinih oblika u priručnicima se različito tumači, što se u nekim slučajevima također odražava na tvorbenim pravilima i popisima nastavaka. U nastavku će se detaljnije prikazati nekoliko slučajeva razilaženja.

3.2. *Prezent*

U svim se priručnicima osim gramatike Silić i Pranjković (2015) tvorba prezenta opisuje dodavanjem četiriju nizova nastavaka na prezentsku osnovu:

- a) *-ēm*, *-ēš*, *-ē*, *-ēmo*, *-ēte*, *-ū*
- b) *-jēm*, *-jēš*, *-jē*, *-jēmo*, *-jēte*, *-jū*
- c) *-īm*, *-īš*, *-ī*, *-īmo*, *-īte*, *-ē*
- d) *-ām*, *-āš*, *-ā*, *-āmo*, *-āte*, *-ājū*.

⁸ Za obrazloženje toga pristupa v. Silić (1991, 1998, 2002).

U Barić i dr. (2005: 236) u tim se nastavcima razlikuje oznaka za prezent (-*ē*-, -*jē*-, -*ī*-, -*ā*-) od oznake za lice i broj (-*m*-, -*š*-, -*o*;-*mo*-, -*te*-, -*ū*/-*jū*/-*ē*), osim u trećemu licu množine glagola kojima oznaka za prezent nije -*ā*-. Nasuprot prezentskoj oznaci -*ā*- u 3. l. mn. ostalih glagola stoji nulti morfem, no on se u gramatici ne izdvaja kao jedna od oznaka za prezent.

Prema gramatici Silić i Pranjković (2005) taj se oblik tvori se od prezentske osnove, koja se sastoji od korijenskoga i sufiksalnoga morfema, i prezentskoga nastavka. Kao sufiksadni morfemi prezentske osnove navode se -*ē*-, -*ī*-, -*ā*- i -*jē*-, dok su prezentski nastavci -*m*-, -*š*-, -*o*-, -*mo*-, -*te* i -*ē* ili -*ū* (Silić i Pranjković 2005: 59). Popisi sufiksadnih morfema i nastavaka uglavnom se podudaraju s oznakama za prezent te za lice i broj u Barić i dr. (2005), a iako se nulti morf koji se javlja između korijenskoga morfema i nastavka ni ovdje ne spominje među prezentskim sufiksima, prisutan je u primjerima raščlambе oblika koji slijede, npr. *plèt-ē-m*, *plèt-o-ū*. Među navedenim fleksijskim morfemima jedina je razlika ta što se u Barić i dr. (2005) uz nastavke, odnosno oznake lica i broja -*ū* i -*ē* spominje i -*jū*. Silić i Pranjković (2005) taj nastavak ne izdvajaju kao zaseban, već *j* u glagolima sa sufiksadnim morfom -*a*-, primjerice *kopati*, tumače kao međusamoglasnički: *kòp-a(j)ū*. Međutim, problematičan je opis tvorbe glagola I. razreda III. vrste (u tradicionalnim podjelama 2. razred V. vrste) kao što su *pisati* ili *metati*. Takvi glagoli prezent tvore sufiksom -*jē*-, a autori navode da se *j* iz sufiksa stapa sa završnim suglasnikom korijenskoga morfema te u raščlambi oblika pišu jotiranu alternantu korijenskoga morfema i sufikse -*ē*- ili -*o*-, primjerice: *mèc-ē-m*, *mèc-o-ū* (Silić i Pranjković 2005: 61). Ne objašnjava se čime je jotiran korijenski morfem u 3. l. mn., s obzirom na to da se *j* u tome prikazu ne spominje ni među sufiksima ni među nastavcima za to lice.

Slično tomu, iako se u Barić i dr. (2005) navode prezentski nastavci -*jēm*... -*jū*, za glagole te vrste ondje stoji da imaju jotiranu osnovu u prezentu, imperativu i glagolskome prilogu sadašnjem (oblicima koji se tvore od prezentske osnove), a da u prezentskim nastavcima imaju morf -*ē*- (Barić i dr. 2005: 265), a ne -*jē*-. U ostalim analiziranim gramatikama govori se o nastavcima -*jēm*... -*jū*, koji uzrokuju jotaciju na granici osnove i nastavka.

3.2.1. Glagoli tipa *kupovati*, *davati* i *piti*

U priručnicima postoji kolebanje u vezi sa smještanjem i tumačenjem glasa *j* koji se pojavljuje u konjugacijskoj paradigmi nekih tipova glagola. U većini slučajeva taj je glas moguće tumačiti kao međusamoglasnički, koji se pojavljuje između završnoga samoglasnika osnove i početnoga samoglasnika nastavka, no gramatički opisi razlikuju se prema tome prikazuju li ga kao dio osnove ili nastavka, a pritom se uočavaju i određene nedosljednosti. Problem se pojavljuje i u drugim oblicima koji se tvore od prezentske osnove.

Prvu skupinu takvih glagola čine glagoli tipa *kupovati* (VI. vrsta), kod kojih se *-ov*, *-ev*-, *-iv*- iz infinitivne osnove mijenja u *-u/-uj-* u prezentskoj. U gramatikama Težak i Babić (2000: 144), Babić i dr. (2007: 528) te Raguž (2010: 210) stoji da se *-ov*-, *-ev*-, *-iv*- zamjenjuje sa *-uj-*, a prezentski su nastavci *-ēm... -ū*. U Barić i dr. (2005: 269) i Silić i Pranjković (2006: 60) govori se o morfu *-ū-* te nastavcima *-jēm... -jū* odnosno sufiksalnome morfemu *-jē-/-ø-* i nastavcima *-m... -ū* (u 3. l. mn. *j* ispred *u* međusamoglasnički je), kao što je to i kod drugih glagola s infinitivnom sufiksom *-a-*.

Različito se tumače i oblici glagola tipa *davati*, *pljuvati* (Barić i dr. (2005) V.4, Silić i Pranjković (2005) III.2), za koje u Težak i Babić (2000: 144) i Babić i dr. (2007: 523) stoji da prezent tvore nastavcima *-ēm... -ū*, a u prezentskoj osnovi nakon odbacivanja infinitivnoga *-ati* *v* zamjenjuju sa *j*, npr. *dāv-ati* > *dāj-ēm*. U Barić i dr. (2005: 267) govori se o sufiksima *-v(a)-* i *-j(a)-* (npr. *brijati*) u infinitivnoj osnovi, kojih u prezentskoj osnovi nema, a *j* se pripisuje nastavcima *-jēm... -jū*. Raguž (2010: 210) također u vrstu VI.2 izdvaja glagole tipa *davati*, kod kojih prema sufiksu *-va-* ispred infinitivnoga sufiksa *-ti* u prezentu ne stoji ništa, a prezent tvore nastavcima *-jēm... -jū*. U Silić i Pranjković (2005: 60) ti se elementi ne promatraju kao afiksi umetnuti u infinitivnu osnovu, a kojih u prezentskoj nema, nego kao inačice sufiksa *-a-*, nasuprot kojima u prezentu stoji sufiks prezentske osnove *-jē-*, kao što je to i kod brojnih drugih glagola s infinitivnim morfom *-a-*, primjerice *pīs-a-ti* > *pīš-ē-m*. Riječ je, zapravo, o međusamoglasničkim sonantima *j* (u glagolima poput *brijati*) i *v* (u glagolima poput *davati*) (usp. Marković 2012: 222), a *j* u prezentskim oblicima mogao bi se protumačiti kao dio sufiksa *-jē-* odnosno nastavaka *-jēm*, kao što se to čini u dijelu gramatika, ili bi se moglo govoriti o sufiksu *-ē-* odnosno nastavcima *-ēm...*, pri čemu bi *j* bio međusamoglasničkoga postanka. Na tragu toga rješenja opisi su u gramatikama Težak i Babić (2000) te Babić i dr. (2007), osim što se ondje ne govori o međusamoglasničkim glasovima, već o zamjeni *v* sa *j* u glagolskoj osnovi. Prvo je rješenje, međutim, sustavnije u odnosu na druge glagole s infinitivnim morfom *-a-*.

Posljednji tip glagola o kojima će ovdje biti riječi glagoli su tipa *piti*, *čuti* (Barić i dr. (2005) I.7, Silić i Pranjković (2005) I.10), s korijenom koji završava na samoglasnik i tvorbenim morfom *-ø-*. U modelu Silića i Pranjkovića (2005: 42–43) cjelokupna prva vrsta, koja ima infinitivni sufiks *-ø-*, u prezentu sustavno ima sufiks *-ē-*, a *j* se u glagola poput *piti* i *čuti* tumači kao međusamoglasnički. Nastavci *-ēm...-u* navode se i u Babić i dr. (2007: 514) te ondje stoji da se prezentska osnova takvih glagola tvori dodavanjem *j* na osnovni slog (ti glagoli ispred infinitivnoga nastavka imaju samo jedan slog), dok Raguž nije odlučio pripada li *j* osnovi ili nastavku, već piše da takvi glagoli „ispred nastavka dobivaju glas *j*, koji bi se dao prikazati kao sastavni dio nastavaka *-jem*, *-ješ* itd.” (Raguž 2010: 193). Kao i u prethodnim slučajevima, gramatika Barić i dr. (2005: 255) smješta *j* u nastavak te navodi da su prezentska i infinitivna osnova takvih glagola jednake (*pi-*, *ču-*), a prezent tvore nastavcima *-jēm... -jū*. U gramatici Težak i Babić (2000) tvorba prezenta glagola toga tipa ne komentira se, no kao primjer tvorbe na-

stavkom *-jēm* daje se glagol *piti*, što odgovara opisu u Barić i dr. (2005). S obzirom na ostale glagole s infinitivnim morfolom *-ø-*, nastavci *-ēm...* sustavniji su.

Da tumačenje oblika glagola toga tipa može biti zbunjujuće, pokazalo je i istraživanje o udžbeničkim opisima glagolskoga sustava. Unutar istoga udžbenika pronađeni su primjeri u kojima se u nekim slučajevima polazi od prezentske osnove koja završava na *j*, npr. u tvorbi imperativa *pij-ø*, a u drugima se *j* prikazuje kao dio nastavka, npr. prezentski oblik *umijem* rastavljen je kao *umi-jem*, a ne *umij-em* (Lazić 2017: 44).

Raščlamba spomenutih glagola na osnovu i nastavak u pojedinim gramatikama prikazana je u sljedećoj tablici:

Tablica 1. Raščlamba na osnovu i nastavak nekih glagola u čijoj se paradigmi pojavljuje *j*

	KUPOVATI	
	osnova	nastavak
Težak i Babić (2000.)	kupuj-	-em
Barić i dr. (2005.)	kupu-	-jem
Silić i Pranjković (2005.)	kup-u-je-	-m
Babić i dr. (2007.)	kupuj-	-em
Raguž (2010.)	kupuj-	-em
	DAVATI	
	osnova	nastavak
Težak i Babić (2000.)	daj-	-em
Barić i dr. (2005.)	da-	-jem
Silić i Pranjković (2005.)	da-je-	-m
Babić i dr. (2007.)	daj-	-em
Raguž (2010.)	da-	-jem
	PITI	
	osnova	nastavak
Težak i Babić (2000.)	pi-	-jem
Barić i dr. (2005.)	pi-	-jem
Silić i Pranjković (2005.)	pi(j)-e-*	-m
Babić i dr. (2007.)	pij-	-em
Raguž (2010.)	pi-/pij-	-em/-jem

* Glas u zagradama međusamoglasnički je.

Općenito, mogu se predložiti dva rješenja opisanoga problema. Radi postizanja sustavnosti trebalo bi uzeti u obzir konjugacijske tipove kojima spomenuti glagoli pripadaju te bi u slučaju glagola poput *kupovati* i *davati* bilo logično govoriti o nastavcima

-jēm... -jū kao i kod drugih glagola s infinitivnim morfolom *-a-* (npr. *pisati* > *pišem*), a kod glagola poput *piti* o nastavcima *-ēm... -ū* kao kod glagola s infinitivnim morfolom *-ø-* (npr. *peći* > *peku*). Međutim, to bi rješenje moglo djelovati nelogično iz perspektive korisnika koji nisu upoznati s hrvatskim konjugacijskim tipovima, stoga bi za, primjericice, školske gramatike prikladnije bilo rješenje vođeno određenjem nastavka kao dijela koji se u tvorbi oblika mijenja: *pi-jem, da-jem*.⁹

3.3. Imperativ

Usporedba opisa glagolskih oblika u hrvatskim gramatikama pokazala je da se pristup tvorbi imperativa u njima razlikuje, što je rezultiralo različitim popisima nastavaka za njegovu tvorbu¹⁰. Te se razlike i u ovome slučaju mogu objasniti time što se u opisima polazi od različitih osnova, a osnove pojedinih konjugacijskih tipova različito se određuju. Pravila za tvorbu imperativa u gramatikama prikazana su u sljedećoj tablici¹¹:

Tablica 2. Pravila za tvorbu imperativa u gramatikama hrvatskoga jezika

	Tvorba imperativa
Babić i dr. (2007.) Ham (2017.)	- tvori se od prezentske osnove i nastavaka: 1) <i>-ø, -mo, -te</i> 2) <i>-i, -imo, -ite</i> 3) <i>-ji, -jimo, -jite</i> 4) <i>-āj, -ājmo, -ājte</i>
Težak i Babić (2000.) Hudeček i Mihaljević (2019.)	- tvori se od infinitivne ili, rjeđe, prezentske osnove (Težak i Babić 2000) / tvori se od prezentske ili, rjeđe, infinitivne osnove (Hudeček i Mihaljević 2019) nastavcima: 1) <i>-ø, -mo, -te</i> 2) <i>-j, -jmo, -jte</i> 3) <i>-i, -imo, -ite</i> 4) <i>-ji, -jimo, -jite</i>

⁹ Tvorba oblika glagola poput *kupovati* od prezentske osnove mogla bi se opisati posebnim pravilom o zamjenjivanju *-ov-* sa *-u-* kako bi se izbjeglo uvođenje još jednoga niza nastavaka.

¹⁰ Razlike u gramatičkim opisima pojedinih oblika odrazile su se i na opise u udžbenicima hrvatskoga jezika te je analiza skupine udžbenika za drugi razred srednjih škola otkrila da se u njima broj nastavaka nizova za tvorbu imperativa kreće od dva do četiri, a za tvorbu glagolskoga pridjeva trpnog od dva do pet skupina nastavaka (Lazić 2017: 41–46, 49–54; Lazić 2018: 11–17).

¹¹ Tablični prikazi pravila za tvorbu glagolskih oblika radi preglednosti su ponešto skraćeni i prilagođeni te su istaknuti bitni podatci.

Barić i dr. (2005.)	- tvori se od prezentske (većina glagola) ili infinitivne osnove nastavcima: 1) <i>-ø, -mo, -te</i> 2) <i>-i, -imo, -ite</i> 3) <i>-j, -jmo, -jte</i> - nastavci se sastoje od oznake za imperativ <i>-ø, -i</i> ili <i>-j</i> i oznake za lice i broj <i>-ø, -mo</i> ili <i>-te</i>
Silić i Pranjković (2005.)	- tvori se prema prezentskoj osnovi tako da se njezini sufiksadni morfemi <i>-e-, -i-</i> i <i>-ā-</i> zamijene sufiksadnim morfemima imperativne osnove <i>-i-, -j-</i> i <i>-āj-</i> - na osnovu se dodaju nastavci <i>-ø, -mo</i> i <i>-te</i>
Raguž (2010.)	- tvori se tako da se nastavci 1) <i>-, -mo, -te</i> 2) <i>-i, -mo, -ite</i> dodaju na osnovu koja se dobije odbacivanjem posljednjega samoglasnika (<i>-ū, -ē</i>) u 3. l. mn. prezenta - prva se skupina nastavaka dodaje osnovama koje završavaju glasom <i>j</i> , a druga svim ostalim osnovama

Gramatike koje navode četiri skupine nastavaka za tvorbu imperativa razlikuju se u tome što neke kao jedan od nastavačkih nizova navode nastavke *-āj, -ājmo, -ājte*, a neke nastavke *-j, -jmo, -jte*. Ta se razlika može objasniti time što se u prvome slučaju u tvorbi glagola s morfolom *-ā-* u prezentu u tvorbi imperativa polazi od prezentske osnove (npr. *čit-āj*), a u drugome od infinitivne osnove (*čitā-j*). Gramatika Težak i Babić (2000) jedina je od analiziranih gramatika u kojoj se kao (češća) osnova za tvorbu imperativa uzima infinitivna osnova, no daju se samo primjeri tvorbe od prezentske osnove: *brōj-ø, dāj-ø, nōs-i, piš-i, dāj-i* (Težak i Babić 2000: 149). U školskoj gramatici Hudeček i Mihaljević (2019), u kojoj se navode isti nizovi nastavaka kao i u gramatici Težaka i Babića, u tvorbi se polazi od prezentske ili, rjeđe, infinitivne osnove. Nadalje, druga skupina glagola koja u nekim opisima u imperativu dobiva nastavke *-j...* spomenuti su glagoli kod kojih postoji kolebanje oko toga pripada li *j* prezentskoj osnovi ili nastavku te se može govoriti o tvorbi imperativa od prezentske osnove (koja završava na *j*) nastavcima *-ø...*, primjerice *čūj-ø*, ili od infinitivne osnove nastavcima *-j...*, na primjer *čū-j*. U opisima u kojima se ne spominje nastavački niz *-j...* (Babić i dr. 2007: 539; Ham 2017: 99) infinitiv glagola poput *čuti* raščlanjuje se kao *čūj-ø*, što je u skladu s tumačenjem da se prezentska osnova takvih glagola tvori dodavanjem *j* na osnovni slog (Babić i dr. 2007: 518). U Ham (2017) takva se raščlamba, međutim, spominje kod imperativa, no ne i kod prezenta, gdje se ne navode primjeri prezenta takvih glagola niti se njihova prezentska osnova objašnjava, stoga izolirana tvorba *čūj-ø* u imperativu može djelovati zbujujuće, osobito s obzirom na to da je riječ o školskoj gramatici.

U Barić i dr. (2005: 242–243) spominju se samo tri niza imperativnih nastavaka jer je niz *-ji...* potpao je pod nastavke *-i...* Naime, u glagolima tipa *pisati* u tvorbi imperativa polazi se od jotirane prezentske osnove (*piš-i*), kao što je to i u prezentskim oblicima. U tome modelu polazi se od prezentske osnove većine glagola, no ostavlja se i mogućnost tvorbe od infinitivne osnove. Tvorbom od infinitivne osnove i ovdje se tumači imperativ glagola s morfom *-ā-* u prezentu (*čitā-j*) te se tako izbjegava uvođenje nastavakoga niza *-āj...* Opis se pojednostavnjuje smanjenjem broja nastavaka, no usložnjuje ga uvođenje različitih alternanti osnova te polaznje od različitih osnova u tvorbi oblika.

Silić i Pranjković (2005: 74–75) u skladu sa svojim modelom tvorbe glagolskih oblika govore o zamjenjivanju sufikslnih morfema prezentske osnove sufikslnim morfemima imperativne, na koju se dodaju imperativni nastavci. Tri su imperativna sufiksa *-i-*, *-j-* i *-āj-*, a imperativni su nastavci *-ø*, *-mo* i *-te*, što bi se moglo prevesti u tri skupine nastavaka u tradicionalnome smislu: *-i-*, *-j-* i *-āj-*. To znači da pravilom nisu obuhvaćeni glagoli čiji korijen završava na *j* (npr. *stajati*, *brojiti*), a koji imperativ tvore ili mogu tvoriti sufiksom *-ø*: *stôj-ø-ø*, *brôj-ø-ø* (uz *broj-i-ø*).

Naposljetku, Raguž (2010) pravilo za tvorbu imperativa pojednostavnjuje uvođenjem samo dviju skupina nastavaka: *-ø*, *-mo*, *-t* i *-i*, *-mo*, *-te*, koji se dodaju na osnovu koja se dobije odbacivanjem posljednjega samoglasnika (*-ū*, *-ē*) u 3. l. mn. prezenta, a odabir nastavaka ovisi o tome završava li tako dobivena osnova glasom *j* ili ne. Iako tvorbu jednoga oblika ne bi trebalo tumačiti tvorbom od drugoga¹², a tim pravilom nije potpuno obuhvaćena ni mala skupina glagola kao što su *brojiti* i *krojiti*, koji imperativ mogu tvoriti i nultim nastavkom i nastavkom *-i* (njihovi se imperativni oblici u gramatici objašnjavaju zasebno), riječ je o jednostavnome rješenju koje bi moglo biti prikladno za uporabu u nastavi, pa tako i u školskim gramatikama. Osim toga, i tvorba glagolskoga priloga sadašnjeg u svim se gramatikama osim Silić-Pranjkovićeve¹³ opisuje kao dodavanje nastavka *-ći* obliku 3. l. mn. prezenta.

3.4. Glagolski pridjev trpni

Tvorbena pravila za glagolski pridjev trpni koja nalazimo u hrvatskim gramatikama prikazana su u sljedećoj tablici:

¹² Silić (1991: 6) smatra da se jedan glagolski oblik od drugoga razlikuje cjelinom svojega ustrojstva, a ne samo nastavcima te da svaku osnovu čini njezino ustrojstvo, značenje i prozodematika. Stoga smatra tvorbu jednoga oblika od osnove drugoga metodološki spornom i to ilustrira primjerom glagola *pisati*, koji u 3. l. mn. glasi *pišū*, dok je naglasak u glagolskome prilogu sadašnjem, čija se tvorba u tradicionalnim pristupima opisuje dodavanjem nastavka *-ći* na oblik 3. l. mn., drukčiji: *pišūći*.

¹³ Silić i Pranjković (2005: 93) tvorbu glagolskoga priloga sadašnjeg opisuju kao dodavanje sufiksa *-ući* ili *-eći* prezentskoj osnovi 3. l. mn., dakle ne govori se od tvorbi od drugoga oblika, već od osnove drugoga oblika.

Tablica 3. Pravila za tvorbu glagolskoga pridjeva trpnog u gramatikama hrvatskoga jezika

	Tvorba glagolskoga pridjeva trpnog
Težak i Babić (2000.) Babić i dr. (2007.) Ham (2017.) Hudeček i Mihaljević (2019.)	- tvori se od infinitivne ili (rjeđe) prezentske osnove i nastavaka: 1) <i>-n, -na, -no, -ni, -ne, -na</i> 1) <i>-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena</i> 2) <i>-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena</i> 4) <i>-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta</i>
Barić i dr. (2005.) Raguž (2010.)	- tvori se od infinitivne ili prezentske osnove sufiksima <i>-n, -en, -jen, -ven, -t</i> , na što se dodaju nastavci pridjevske promjene
Silić i Pranjković (2005.)	- tvori se tako da se sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-a, -ava, -iva, -ova, -eva</i> zamijene sufiksadnim morfemima <i>-ān-, -āvān-, -īvān-, -ovān-, -evān-</i> , sufiksadni morfemi infinitivne osnove <i>-i-</i> i <i>-je-</i> sufiksadnim morfemom <i>-jen-</i> , sufiksadni morfem infinitivne osnove <i>-nu-</i> sufiksadnim morfemom <i>-nūt-</i> te sufiksadni morfem <i>-ø-</i> sufiksadnim morfemima <i>-en-, -jen-, -ven-</i> i <i>-t-</i> ; na to se dodaju nastavci <i>-ø, -a</i> i <i>-o</i>

Razlike u gramatičkim opisima tvorbe glagolskoga pridjeva trpnog odnose se u prve redu na osnovu od koje se oblik tvori, pitanje nastavka *-ven*, koji se izdvaja samo u nekim opisima te tumačenje tvorbe toga oblika kod nekih glagola III. i IV. vrste (u Silić i Pranjković (2005) IV. vrste).¹⁴

U svim se gramatikama osim Silić i Pranjković (2005) u tvorbi glagolskoga pridjeva trpnog polazi od infinitivne ili (rjeđe) prezentske osnove, dok se kod Silića i Pranjkovića kao polazna osnova za tvorbu osnove glagolskoga pridjeva trpnog uzima samo infinitivna osnova. U dijelu gramatika spominju se četiri skupine nastavaka za glagolski pridjev trpni: *-n, -en, -jen* i *-t* (te njihove varijante za ostale rodove i brojeve; Težak i Babić 2000; Babić i dr. 2007; Ham 2017; Hudeček i Mihaljević 2019), dok se u gramatikama Raguž (2010) te Barić i dr. (2005) uz sufikse *-n, -en, -jen* i *-t* navodi i sufiks *-ven* (npr. *pokriven*). U Silić i Pranjković (2005) spominju se sufiksadni morfemi *-ān-, -āvān-, -īvān-, -ovān-, -evān-* (odgovaraju nastavku *-n* u ostalim gramatikama), *-nūt-, -t-* (odgovaraju nastavku *-t*), *-en-, -jen-* i *-ven-*. Objašnjava se, međutim, da su *j* i *v* u sufiksima *-jen-* i *-ven-* kod glagolskoga pridjeva trpnog glagola sa sufiksadnim morfemom infinitivne osnove *-ø-* kojima korijenski morfem završava na samoglasnik (npr. *piti, čuti*) međusamoglasnički, što znači da je zapravo riječ o morfemu *-en-* (Silić i Pranjković 2005: 81). U gramatici Babić i dr. (2007: 545–546) ti se glasovi objašnjavaju tako da neki glagoli prve infinitivnoj osnovi dodaju *v* (*čuv-en*), a glagoli po-

¹⁴ Veće razilaženje u opisu tvorbe glagolskoga pridjeva trpnog primijećeno je u srednjoškolskim udžbenicima, u kojima se broj nastavačkih skupina kreće od dviju do pet (usp. Lazić 2017: 49–51).

put *piti* tvore glagolski pridjev trpni od prezentske osnove, koja u tome opisu završava glasom *j* (*pij-en*).

Nastavak *-jen* / sufiks *-jen-* u većini opisa dobivaju, osim glagola poput *piti*, glagoli III. i IV. vrste (u Silić i Pranjković (2005) IV.) koji u infinitivu imaju morf *-je-* ili *-i-*, a u prezentu morf *-i-*, poput *točiti*, *vidjeti*, *raditi*. Ti glagoli ujedno pripadaju i malomu broju glagola koji u tradicionalnim opisima glagolski pridjev trpni tvore od prezentske osnove. Pogled u tvorbeno pravila otkriva manja razilaženja u tumačenju tvorbe pridjeva trpnog tih glagola. U gramatikama nalazimo sljedeća rješenja:

a) tvorba nastavkom *-en*, kod glagola poput *vidjeti*, *ljubiti*, *voziti* taj se nastavak dodaje na jotiranu osnovu (Barić i dr. 2005: 246)

b) tvorba sufiksom *-jen-*, koji jotira suglasnike na kraju osnove; u glagola čiji korijenski morfem završava palatalnim suglasnikom (poput *točiti*) glas *j* ispada (Silić i Pranjković 2005: 80–81)

c) tvorba nastavkom *-jen*, kod glagola poput *vidjeti*, *raditi*, ili *-en*, kod glagola poput *točiti* (Babić i dr. 2007: 546, Raguž 2010: 237–238).

Prva se dva pristupa vode sustavnošću tvorbe unutar iste glagolske vrste, a jotirana prezentska osnova pojavljuje se u Barić i dr. (2005), kao što se pokazalo, i u opisima tvorbe drugih oblika u kojima sudjeluje prezentska osnova. Posljednji se pak opis vodi površinskom strukturom oblika. Kao i u slučaju prezenta, može se zaključiti da bi sustavnost s obzirom na konjugacijski tip glagola bila poželjna u znanstvenome opisu, dok bi školskim gramatikama bio primjereniji model opisa vođen površinskom strukturom.

Budući da je riječ o jednome od oblika čiji opis u hrvatskim gramatikama odlikuje relativno velik broj nastavaka i rascjepkanost pravila, zanimljivo je spomenuti rješenje koje predlaže Opačić (2007), a koje pronalazi u *Gramatici hrvatskosrpskoga jezika* Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića (1970.). Ondje se u tvorbi razlikuju samo tri skupine nastavaka, a polazi se samo od jedne, infinitivne osnove. Nastavci su: 1) *-en*, *-ena*, *-eno* (*pleten*, *pečen*), 2) *-n*, *-na*, *-no* (*čuvan*) i 3) *-t*, *-ta*, *-to* (*otet*). Nema nastavaka *-jen*, *-jena*, *-jeno*, no jotiranost osnove objašnjava se na drugi način: samoglasnik *i* iz osnove glagola IV. vrste mijenja se u *j* ispred nastavka *-en* te umekšava samoglasnik ispred sebe (*baci + en > bacjen > bačen*). Oblici glagola 1. razreda III. vrste (npr. *uštedjeti > uštedjen*) objašnjavaju se analogijom s glagolima IV. vrste (Opačić 2007: 97–98; Brabec, Hraste i Živković 1970: 122–123). U gramatici se ne objašnjava tvorba glagolskoga pridjeva trpnog od glagola poput *piti* i *čuti*, koji dobivaju nastavke *-jen*, *-ven* / sufikse *-jen-*, *-ven-*, no *j* i *v* u tih bi se glagola mogli protumačiti kao međusamoglasnički, a nastavak *-en* / sufiks *-en-* dobiva i većina ostalih glagola s infinitivnim sufiksom *-ø-*. Kao i u slučaju infinitiva opis tvorbe oblika moguće je pojednostavniti smanjenjem broja nastavaka te uvođenjem posebnih pravila za pojedine konjugacijske tipove. Općenito, velik broj pravila manje je prikladan za školske gramatike, no pri od-

luci hoće li se pravilo uključiti u opis u obzir bi se mogla uzeti čestoća pojedinih glagola i konjugacijskih tipova.

4. Zaključak

Razlike koje se pojavljuju u opisima tvorbe jednostavnih glagolskih oblika u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika mogu se s jedne strane objasniti različitim modelima opisa glagolskoga sustava, a s druge strane različitim tumačenjem tvorbe pojedinih oblika. Pri opisu oblika promjenjivih riječi tradicionalno se razlikuje osnova i nastavak, dok je u gramatici Silić i Pranjković (2005) predstavljen drukčiji pristup utemeljen na detaljnoj morfološkoj raščlambi.

Analiza prezentskih oblika otkrila je dva tipa razilaženja među gramatikama. Prvi se slučaj odnosi na oblike u kojima dolazi do jotacije, pri čemu se u dijelu gramatika govori o tvorbi od jotirane alternante osnove, a u drugima o tvorbi nastavcima koji počinju glasom *j*. Druga se vrsta kolebanja odnosi na tretman međusamoglasničkoga *j* koji se pojavljuje u paradigmi nekih glagola i koji neki priručnici prikazuju kao dio nastavka, a drugi kao fonološku promjenu u osnovi ili međusamoglasnički glas. Ta se razilaženja pojavljuju i u opisima tvorbe drugih oblika koji se tvore od prezentske osnove.

Prikazani su i opisi tvorbe imperativa i glagolskoga pridjeva trpnog, koje odlikuje relativno velik broj različitih skupina nastavaka i u čijem se opisu gramatike donekle razilaze. Pokazalo se da kod spornih oblika neki opisi nastoje održati sustav unutar iste konjugacijske vrste, a drugi se vode površinskom strukturom oblika. Nadalje, u nekim se opisima broj nastavaka smanjuje uvođenjem posebnih tipova osnova ili zasebnim pravilima za pojedine konjugacijske tipove. Odabir modela opisa treba odgovarati namjeni i ciljnim korisnicima priručnika, a pri prikazivanju hrvatskoga glagolskog sustava, kao što je to u udžbenicima, razlike među gramatičkim opisima treba imati na umu kako ne bi došlo do nesustavnosti.

Literatura

- Babić, Stjepan i dr. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Babić, Zrinka. 1991. *Generativni opis konjugacijskih oblika*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Barić, Eugenija i dr. 2005. *Hrvatska gramatika*. Četvrto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Brabec, Ivan; Hraste, Mate; Živković, Sreten. 1970. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ham, Sanda. 2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Peto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.

Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik

<http://ihjj.hr/mreznik>. Pristup 15. srpnja 2019.

Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – Jena

<http://ihjj.hr/jena>. Pristup 15. srpnja 2019.

Hrvatsko strukovno nazivlje – Struna

<http://struna.ihjj.hr>. pristup 15. srpnja 2019.

Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2019. *Hrvatska školska gramatika*. Drugo, dopunjeno izdanje. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Jelaska, Zrinka; Bošnjak Botica, Tomislava. 2019. Conjugational types in Croatian. *Raspriave: Časopis instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 45(1), 47–74.

Lazić, Daria. 2017. *Glagolska morfologija u udžbenicima hrvatskoga jezika*. Diplomski rad. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9538/1/diplomski%20rad%20Lazić.pdf>. Pristup 1. kolovoza 2019.

Lazić, Daria. 2018. O nekim problemima glagolske morfologije u udžbenicima hrvatskoga jezika. *Hrvatski jezik*, 5(4), 9–18.

Lazić, Daria; Mihaljević, Milica. 2020. O nekim problemima morfološkoga nazivlja. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 137–166.

Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.

Opačić, Nives. 2007. Još jedna tvorbeni nelogičnost. *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika – suvremeni pristupi poučavanju u osnovnim i srednjim školama* [ur. Češi, Marijana; Barbaroša-Šikić, Mirela]. Zagreb: Naklada Slap.

Raguž, Dragutin. 2010. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: vlastita naklada.

Silić, Josip. 1991. Ustrojstvo glagolske osnove. *Suvremena lingvistika*, 31–32, 3–12.

Silić, Josip. 1998. Morfolonogija hrvatskoga glagola: Tipovi osnova. *Riječki filološki dani* 2, 24–271.

Silić, Josip. 2003. Ustrojstvo glagolske osnove uvjetovano glagolskovidskim promjenama. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002*. [ur. Botica, Stipe]. Zagreb: FF Press, 16–21.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Šojat, Krešimir; Srebačić, Mateja; Štefanec, Vanja. 2013. CroDeriV i morfološka raščlamba hrvatskoga glagola. *Suvremena lingvistika*, 39, 75–96.

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 2000. *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Dvanaesto izdanje. Zagreb: Školska knjiga.

Verbal morphology in contemporary Croatian grammar books

Croatian grammar books approach verbal morphology in different ways. The main difference is whether simple verb forms are described as consisting of a stem and an ending or their description is based upon a more accurate morphological analysis. Comparison of a number of contemporary Croatian grammar books has revealed differences regarding the stem types and endings that have been recognized for certain verb forms, and the boundaries between the stem and the ending have been interpreted differently for certain conjugation types. In the beginning of the paper, the basic morphological terms such as morpheme, ending and verb stem are discussed. After that, the models for describing simple verb forms in contemporary Croatian grammar books are presented, with a special regard to the description of present, imperative and passive past participle.

Keywords: morphology, verb forms, grammar books, Croatian

